

מפעולות ועד הלשון

אספת ועד הלשון בסוכות תש"ד

עיקר דאגתו של ועד הלשון העברית מראשית קיומו, מלפני יובל שנים ומעלה, להמציא לציבור העברי את החומר המילולי הדרוש לו בכל שטחי החיים — ההלכה והמעשה — לא הסיחה מעולם את דעתו משאר שאלות הלשון, הכלליות והיסודיות, שנפתול נפתל עמהן דור התחייה הלאומית. ובעיות הלשון חדשות, לא שיערום אבותינו, נייערו עם המעבר מלשון עברית כתובה, המשמשת כלי להבעת צרכי רוח בלבד — אף כאן בעיקר בגבולות המצומצמים של מחשבת קודש — אל לשון מדוברת, מעשית, השואפת למרחב והנתבעת להקיף את מלוא עולם המושגים והמוצגים של אדם עברי בן-זמננו — והללו עדיין עומדות ומבקשות פתרון מידנו. שתיים מבעיות הלשון הכלליות, שמעסיקות את ועד הלשון לוועדותיו המקצועיות עשרות בשנים ושחורגות הרחק מתחום התעניינותם ועיסוקם של בלשנים גרידא, הן: (א) תיקון הכתיב ו-ב) גבולות הרחבה בלשון.

כבר ב"יסודות עבודת ועד הלשון", פרק ב' סעיף ד' (עיין "זכרונות ועד הלשון" מחברת ד' עמ' 77), נאמר: "הוועד נותן צורה קבועה להכתיב, ומאז ועד היום — וביחוד בחמש השנים האחרונות — אין עניין הכתיב יורד מעל שולחן הדיונים של ועד הלשון. המשא והמתן העיוני במשך תקופה כה ארוכה לבש צורה מוחשית כשהטיל הוועד המרכזי של ועד הלשון, בשנת תרצ"ט, על ועדה מיוחדת לבחון את הבעיה בחינה חדשה ויסודית ולהכין לה הצעת פתרון. שנים אחדות עסקה הוועדה בשאלה זו עד שלבסוף עלה בידה לעבד הצעה מפורטת לתיקון הכתיב הבלתי מנוקד — המוסרת בכמה מסעיפיה דעות מפולגות בלא הכרעה — והגישה אותה לפני הוועד.

הצעה זו היא למעשה הנסיון הראשון בוועד הלשון להסדרת הכתיב העברי הסר-הניקוד, כי בכל הוויכוחים על המלא והחסר, שקדמו לה בתוך הוועד¹ ומחוצה לו, לא קבע הוועד שום עמדה מחייבת. שתי מגמות הכתיב משמשות בלשונו בתקופת התחייה זו על יד זו, ועתים קרובות למדי אף בתוך טכסט אחד, בלי שהכריע ועד הלשון לאיזה צד שהוא. המנהג, שנהגו בעניין הכתיב מיטב הסופרים וכן חברי ועד הלשון, לא הצטיין מעולם באחידות; כנגד זה יש להודות שקביעות מסוימת בכתיב ניכרת בבית הספר העברי בארץ, ועל עיצובו ונטייתו אל החסר היתה השפעה מכרעת לנשיא ועד הלשון, פרופ' דוד ילין ז"ל (עיין ב"זכרונות ועד הלשון" ה' עמ' 58; ב"לשונונו" ג' עמ' 75).

הנהגה חילוקי הדעות בנוגע לכתיב, שלא חדלו מעולם מקרב ועד הלשון, באו לכלל ביטוי חדש בשעת העיון בהצעת הוועדה לקביעת כללי הכתיב — עד כדי כך, שהורגש הצורך להושיב ועדה מיוחדת לבחינת ההצעה הזאת. (ועדה זו הפסיקה לאחר זמן מה את פעולתה.)

1. מן הראוי להזכיר שכבר חשע שנים לפני הוועדה הזאת הרכיב ועד הלשון ועדה מיוחדת לניסוח מסקנות הוויכוחים על הכתיב (ע' ב"לשונונו" כרך ג' עמ' 77), אולם הוועדה ההיא לא הגיעה לכלל פעולה.

2. על מראי המקומות, הניתנים במבוא להצעה ב"לשונונו" כרך י"א עמ' 232, הוסף: "לשונונו"

באספת ועד הלשון בט"ו בשבט תש"ב חזרה פרשת תיקון הכתיב ונידונה ליסודותיה הכלליים, אבל זאת הפעם הייתה לנגד עיני החברים הצעה מעשית מעובדת לפרטי פרטיה והיא שריתקה את הוויכוחים סביבה. לבסוף הגיעה האספה לכלל דעה ששאלה נכבדה זו טעונה עדיין ליבון נוסף וכי מן הדין לשתף בבירורה את החוגים הנוגעים בדבר, אשר מחוץ לכתלי ועד הלשון.

על-יסוד החלטה זו נתפרסמה ההצעה, לאחר שינויים מסוימים בניסוח הכללים, ב"לשוננו" כרך י"א עמ' 232-242 בצירוף הסברת יסודותיה ודרכי עבודתה של הוועדה — כדי שתשמש מצע לוויכוח פומבי.

פרסומה עורר הד בציבור, ומצדדים שונים הגיעו אל מזכירות ועד הלשון הערות להצעה זו, והיא גופה נידונה בישיבת ה"מערכת של האנציקלופדיה העברית" שמשותפים בה אף חברים בוועד הלשון.

מערכת האנציקלופדיה המקראית, שבררה לעצמה את הכתיב המלא, חפצה לנהוג בו בצורה אחידה ועל כן קבעה לה כיסוד את הצעת הוועדה הנ"ל והכניסה בה כמה שינויים, בעיקר במקום שהדעות היו מפולגות וללא הכרעה. סיכום שינוייה, שהם הערות-תיקון להצעת הוועדה, מסרה לעיונו של ועד הלשון.

כן פרסם ד"ר יעקב כהן, חבר ועד הלשון, בקורת מפורטת על ההצעה בעתון "הזמן" שאנו חוזרים ומדפיסים אותה בחוברת זו כנספח לזכרון-הדברים.

כשנה ומחצה לאחר פרסום ההצעה, בימים ג' וד' של חוה"מ סוכות תש"ד, נתכנסו בירושלים חברי ועד הלשון לדון בשתי בעיות-הלשון המדוברות, ושאלת תיקון הכתיב היתה שוב במרכז דיוניהם: היא תפסה שני שלישים מומן האספה. השאלה הועלתה כאן בכל חריפותה והיקפה, כפי שנקל לראות מזכרון-הדברים המפורט שאנו מפרסמים להלן.

אולי מן הראוי לציין, שבאספה זו צעד ועד הלשון צעד נוסף בבירורה של שאלת הכתיב ובהכנת פתרונה. הנטייה הכללית היא שאין לעמוד בכתיב החסר המוחלט, היינו בכתיב האותיות המכוון לניקוד — אבל בלעדי הניקוד, ושיש לבקש דרכים לקראת סימון מכסימלי של התנועות לאור המטרה לעתיד: ווקאליזציה שלמה של כתיבנו.

באיזו מידה מקיימת הצעת הנדונה של הוועדה לכללי הכתיב את הדרישה הזאת, ובאיזו מידה היא משמשת שלב חדש ומחויב-המציאות לקראת המטרה הנכספת — על כך תפסוק את פסיקה האספה הבאה, שתכונס בזמן הקרוב.

לעצם הכנת זכרון-הדברים עלינו לציין שאין החומר, כולו ניתן על-פי סטינוגרמה, חלק מן ההרצאות נמסר למזכירות כתוב בידי המרצים, וכל נאומי המתווכחים נרשמו בידי המזכירים שלא בסטינוגרמה. על-פי רשימותיהם, שהותאמו וצורפו זו לזו, עובד טופס מתוקן של הוויכוחים, שהוגה, תוקן והושלם על ידי הנואמים עצמם.

בהדפסת זכרון-הדברים סטתה המערכת מדרכה לשוות כתיב אחיד למאמרים שמתפרסמים ב"לשוננו", והדברים נמסרים כאן בכתיב שנכתבו או שהוגהו בידי המחברים עצמם. וכך ישמש זכרון-הדברים המתפרסם גם בנידון זה עדות נאמנה לסדרי הכתיב הקיימים.